

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

УДК 371:37.06

Наталія Благун, докторант Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто основні теоретичні аспекти соціально-функціонального управління загальноосвітнім навчальним закладом. Автор стверджує, що сучасний загальноосвітній навчальний заклад є складовою системи освіти в Україні, сутність якої розкривається як основа духовного, соціального і економічного розвитку суспільства і держави.

Ключові слова: управління освітою, навчальний заклад, соціально-функціональне управління навчальним закладом, економіка освіти.

Лит. 8.

Наталія Благун, докторант Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, г. Киев

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ УЧЕБНЫМИ ЗАВЕДЕНИЯМИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Рассмотрены основные теоретические аспекты социально-функционального управления общеобразовательным учебным заведением. Автор утверждает, что современное общеобразовательное учебное заведение является составляющей системы образования в Украине, сущность которого раскрывается как основа духовного, социального и экономического развития общества и государства.

Ключевые слова: управление образованием, учебное заведение, социально-функциональное управление учебным заведением, экономика образования.

Natalia Blahun, Doctoral Student of National Pedagogical University by M. Drahomanov, Kyiv

THE PROBLEM OF SOCIAL AND FUNCTIONAL MANAGEMENT OF SECONDARY EDUCATIONAL ESTABLISHMENT: THE THEORETICAL ASPECT

In the paper considered the main theoretical aspects of the social and functional management of secondary education institution. The author argues that modern educational institution is an integral part of the education system in Ukraine, the essence of which is disclosed as a basis for the spiritual, social and economic development of society and the state.

Keywords: management education, school, social and functional management of the educational establishment, economics of education.

Постановка проблеми. Загальноосвітній навчальний заклад є складовою системи освіти в Україні, сутність якої розкривається як основа духовного, соціального і економічного розвитку суспільства і держави. В контексті сучасних суспільних трансформаційних процесів особливої ваги набуває удосконалення системи управління навчальними закладами, підвищення її ефективності. Тому **основним завданням** статті є з'ясування основних теоретичних аспектів соціально-функціонального управління загальноосвітнім навчальним закладом.

Як відомо, мета освіти – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, виховання громадян, здатних

до свідомого суспільного вибору, збагачення на цих засадах інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу [1].

Основними принципами державної політики в галузі освіти є:

- гуманістичний характер освіти, пріоритет загальнолюдських цінностей життя людини, вільного розвитку особистості;
- захист системою освіти національних культурних традицій, а також забезпечення єдності загальнокультурного і загальноосвітнього простору;
- загальна доступність до освіти, адаптивність системи освіти до рівнів підготовки тих, хто навчається;
- світський характер освіти в державних закладах, свобода і плюралізм в освіті;
- демократичний, державно-громадський

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

характер управління освітою, автономність освітніх закладів;

- незалежність державної системи освіти від політичних партій, інших громадських і релігійних організацій;

- інтеграція з наукою і виробництвом, взаємозв'язок з освітніми системами інших країн;

- гнучкість і прогностичність системи освіти, єдність і наступність, неперервність і різноманітність освіти [1].

Як бачимо, принципи державної політики в галузі освіти є певною мірою соціалізованими, тому що у своїй сукупності виражають інтереси кожної особи і суспільства країни в цілому. Цим процесом управляють відповідні органи державної влади та Міністерство освіти і науки України згідно з їхніми функціональними обов'язками.

Поняття "управління" широко використовується різними науками у значенні "функція", яка притаманна організаційним системам (біологічним, технічним, соціальним). У нашому дослідженні ми виходимо з того, що загальноосвітній навчально-виховний заклад є цілісною соціально-педагогічною системою, якій притаманні всі її ознаки. При цьому ми дотримувалися сутності поняття "система", подане В.Г. Афанасьєвим. "Під цілісною системою розуміється сукупність компонентів, взаємодія яких породжує нові (інтегративні, системні) якості, не притаманні їй твірним" [2, 8]. У соціальному управлінні, на відміну від інших його видів, головними компонентами висуває людина, чи соціальна група, тобто індивіди – суб'єкти й об'єкти управління: "керуючі" та "підлеглі". Суб'єктом управління є носій предметно-практичної діяльності, джерелом управлінської активності, спрямованої на об'єкт управління. Між ними існує *діалектична взаємодія та взаємовплив*, тобто система управлінських відносин спирається на такі соціально-психологічні феномени як сприятливість і схильність до цілеспрямованого впливу суб'єктів взаємодії. Залежно від типологічних рис людей, ними не однаково усвідомлюється саме почуття підпорядкування, з-поміж яких дослідники виділяють: *покірливе, байдуже, ініціативне*.

Головне завдання керівника загальноосвітнього начального закладу – управління його розвитком як соціально-педагогічною системою за такими напрямками:

- прийняття управлінського рішення з найважливіших, стратегічно-принципових питань діяльності та розвитку ЗНЗ;

- організація діяльності педагогічного та учнівського колективу на виконання прийнятого

рішення (добір і розстановка кадрів, комплектування учнів класів тощо);

- координування роботи виконавців, ланок і підрозділів ЗНЗ в цілому;

- облік і контроль ефективності виконання управлінських рішень.

При цьому до керуючої системи відносяться: директор школи, заступник директора з навчально-виховної роботи, заступник директора з виховної роботи. Керовану систему ЗНЗ становлять вчителі, учні, обслуговуючий персонал.

Процес управління передбачає: отримання інформації про стан зовнішньої та внутрішньої систем ЗНЗ; розробка варіантів управлінського рішення; забезпечення реалізації управлінських рішень за напрямками діяльності. В аспекті соціалізації освіти керівнику ЗНЗ у процесі управління слід орієнтуватися на особливості стадії розвитку суспільства і науки "управління". Адже процес управління виник з моменту появи людського суспільства, а наука "управління" зародилася лише на початку ХХ ст., яка виникла в результаті назрілої потреби в раціональній організації громадського життя. Виникнення та розвиток доктрини "людських відносин" (30-ті – друга половина 40-х років) передбачали врахування людського фактора, досягнення психології, соціології, культурної антропології тощо для поглиблення розуміння *соціальної сутності управління*. На цих засадах здійснювалося вироблення рекомендацій з "людських відносин", "мобілізації людського фактора", активізації членів організації (у нашому випадку ЗНЗ), підвищення ефективності лідерства.

Виникнення та розвиток сучасних теорій управління (із 50-х років до сьогодні), зокрема теорії систем, кібернетики, економіко-кібернетичних методів аналізу й обґрунтування управлінських рішень, комп'ютеризації управлінського процесу сприяє баченню керівником ЗНЗ єдності та взаємозв'язку його складових частин, кожна із яких вносить свій вклад у загальну справу забезпечення ефективності функціонування закладу освіти. При цьому ЗНЗ являє собою відкриту систему, яка взаємодіє із зовнішнім середовищем, що суттєво впливає на підвищення його *соціальної ролі*. "Взаємодія людини й суспільства, гармонія в їхніх взаєминах завжди були критерієм розвитку демократичності будь-якої держави, свідченням становлення та існування громадянського суспільства; показником соціально-політичних свобод особистостей" – пише Г.В. Калмиков [4,

5]. Автор підкреслює важливість планетарної соціальної проблеми взаємин між особою і суспільством і зазначає, що вона була розкрита ще в 50 – 70-х роках ХХ ст. В.О. Сухомлинським. За методологічні основи теорії формування взаємин учений обрав базові філософські положення, що характеризують індивідуальне й соціальне; соціальну сутність людини; суспільну та індивідуальну свідомість тощо. Теоретичні засади його поглядів сприяють розумінню суспільства як системи, природи суспільних відносин; ідей формування духовних стосунків, які попередньо проходять крізь свідомість людей. Розглядаючи в теоретичному плані проблему стосунків між особою й колективом, Василь Олександрович виділив кілька аспектів: філософський, соціальний, психологічний, педагогічний.

Зокрема, *соціальний аспект* проблеми стосується розкриття суспільної сутності людини, яка виявляється в її взаєминах з іншими людьми; розуміння кожною людиною ролі власної творчої праці в соціально-культурному прогресі. В системі “світ-людина-світ” повинна ставитися мета – Людина, її духовне самоусвідомлення та самореалізація [5, 6]. *Педагогічний аспект* стосується освітньо-виховних засад взаємин між особою й колективом. Він пов’язаний із розкриттям закономірностей формування взаємин, знання яких дають змогу побудувати навчально-виховний процес з урахуванням природних об’єктивних законів. Важливим є з’ясування умов та принципів, що забезпечують освіченість, вихованість, гуманне ставлення особи до колективу і до іншої людини, формування мети та завдань розвитку взаємовідносин. Враховуючи синергетичну природу духовних відносин, В.О. Сухомлинський переконливо довів необхідність соціально-педагогічного тлумачення виховання, в якому вагоме місце посідають *стосунки дитини зі світом*. Це особливий, ніким не розроблений в історії педагогіки спосіб бачення й розуміння виховання як навчання *соціального буття* – ефективного співіснування в складних взаєминах особистостей у колективі.

Саме ця думка автора пов’язана з переосмисленням і тлумаченням *виховання як соціального явища, як процесу соціалізації особистості* [5, 7]. Людину В.О. Сухомлинський розглядав як *біосоціальну сутність*, а носієм її соціальної природи вважав людський організм. Автор диференціює терміни: “особа” (людина як окремий індивід, персона); “особистість” – індивід як суб’єкт соціальних стосунків і соціальної

діяльності; “індивід” – особистість з притаманними й суто індивідуальними рисами (природні нахили, здібності, психічні властивості тощо) [6, 8].

Пріоритетом педагогіки В.О. Сухомлиського є *гуманістичність* як систеуютворювальна функція та її модифікації: *цивілізаційність* (розгляд педагогічних процесів з позиції соціальної організації суспільства), *демократичність* (свобода вияву індивідуальності кожної дитини), *прогностичність* (передбачення соціальної системи країни, створення демократичного громадянського суспільства), *прогресивність* (прагнення до більш високих соціально вагомих форм взаємин), *оптимістичність* (радісне сприйняття життя, буття, життєдіяльності) [6, 11].

Надзвичайно важливий пласт піднімає В.О. Сухомлинський у своїх науково-методичних працях щодо соціально-педагогічних засад формування взаємин між *особою і колективом*. Він наголошує, що суспільні відносини (взаємини) є необхідною суспільною формою: міжособистісні відносини є суспільними навіть у тому випадку, коли вони носять характер суто індивідуального спілкування. Формування передбачає деяку завершеність людської особистості, досягнення рівня зрілості, стійкості. *Формування* взаємно-міжгалузеве наукове поняття, важливе завдання виховання, процес становлення людини як соціальної істоти під впливом усіх без винятку чинників [6, 18]. Автор не тільки теоретично висвітлював стосунки особи й колективу, а й розробив конкретні поради щодо їх формування. Там, де педагоги вбачали лише вплив колективу на особу, він там встановлював двосторонній зв’язок: висловлював думку про вплив особи на колектив. Правомірно посилалися на авторські поради щодо створення гармонійної єдності колективу й особистості, які висвітлюються в праці “Методика виховання колективу” [6].

Ядром системи виховання В.О. Сухомлинського є гуманізм, який червоною ниткою проходить через педагогічну теорію навчання і виховання підростаючого покоління. Поняття “гуманізм” у перекладі з латинської мови означає “людяність”, “людяний”. На його думку, школа – *це святе місце гуманності, добра і правди, де має панувати повага до людської гідності, взаємодовіра вихователів і вихованців, віра в людину*. “Завданню піднесення людини я завжди прагнув підпорядковувати життя дитячого колективу як часточки суспільства”, – писав учений [6, 93]. Справжню гуманність педагогіки він розглядав як збереження радості, щастя, на яке дитина має

право, а справжнє гуманне виховання як таке, в якому дитина почувається вже не тільки вихованцем, а й відповідальним за долю інших людей, за життя колективу [6, 30]. Поняття гуманізму – головне у стосунках між особою і колективом – В.О. Сухомлинський пов'язував із вихованням у дітей елементів моральної культури, з вихованням норм поведінки, які утверджувалися впродовж віків і розглядаються в суспільстві як загальнолюдські. Рушійною силою гуманістичних стосунків між особистістю і колективом він вважав такі категорії, як любов, повага, розумна вимогливість, милосердя, товаришування, відчуття співпричетності. “Що було найважливіше у моєму житті?– запитував Василь Олександрович. Без вагань відповідаю: любов до дітей” [7, 7].

Виховання він розглядає як специфічний процес і насамперед як діяльність, спрямовану на формування взаємовідносин. Найважливішим чинником, що зумовлює успіх виховної роботи, є внутрішній стан самого вихованця, його прагнення активно боротися за здійснення того чи іншого морального принципу. Водночас педагог надавав важливого значення формуванню взаємовідносин у колективі. Він писав: “...багатство кожної особистості – це тільки основа повноцінного, змістовного життя колективу. Колектив стає виховною силою при наявності такої спільної діяльності, в якій розкривається висока ідейна одухотвореність праці благородними моральними цілями” [8, 472].

Отже, система виховання учнівської молоді, розроблена і перевірена В.О. Сухомлинським на

практиці упродовж десятиліть, довела свою доцільність і дієздатність. Тому цілком правомірним є висновок про те, що вона є гарантом соціалізації навчання, виховання підростаючого покоління та управління цими процесами.

1. Закон України “Про освіту”: прийн. 23 берез. 1996 р., №100-96-ВР // відомості Верховної Ради України. – 1996. – С. 253 – 278.

2. Афанасьев В.Г. Научное управление обществом (Опыт системного исследования) / В.Г. Афанасьев: изд-е второе, дополненное.– М.: изд-во Политической литературы, 1973. – 392 с.

3. Краткий словарь по социологии / Под общ. ред. Д.М. Гвишиани, Н.И. Латина: Сост. Э.М. Коржева, Н.Ф. Наумова. – М.: Политиздат, 1988.

4. Калмиков Г.В. Суспільство. Особистість. Взаємини. Громадянськість: гуманістичний погляд В.О. Сухомлинського: Навч. посіб. для студ. ВНЗ. – К.: Переяслав-Хмельницький державний педагогічний інститут, 2002. –180 с.

5. В.О. Сухомлинский о воспитании / Сост. и авт. вступ. очерков С.Л. Соловейчик. – М., 1973. – 272 с.

6. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу// В.О. Сухомлинський. Вибр. тв.; В 5 т. – Т.5. – К.: Рад. шк., 1977. – С. 578 – 584.

7. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // В.О. Сухомлинський. Вибр. тв.: В 5 т. – Т. 3. – К.: Рад. шк., 1977.– С. 9 – 279.

8. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // В.О. Сухомлинський. Вибр. тв.: В 5 т.– Т. 3. – К.: Рад. шк., 1977. – С. 283 – 582.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2015

22 травня 2015 р.

154-річниця від дня перепоховання

Тараса Шевченка на Чернечій горі у Каневі

(1861)

“Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкого полі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий...”

Заповіт. 25 грудня 1845
в Переяславі

